

№7(3)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

*Elektron nashr. 178 sahifa,
25-iyul, 2026-yil.*

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oğlu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Imkoniyati cheklangan talabalarda jismoniy sifatlarni sport mashg'ulotlari yordamida rivojlantirishning afzalliklari	8
Davronov Rustam Iloxovich	
Использование фонетических игр и современных технологий в обучении русскому языку в общеобразовательных школах Узбекистана	15
Абумалик Муталлиевич Дедаханов	
Maktablarda chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlikni isloh qilish muammo va yechimlar	20
Qudratov O'ktam G'ofurovich	
The Role of Motivation in Learning English	25
Kamoldinova Mushtariybonu Azizbek qizi	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'lim muhitini boshqarishning ijtimoiy-pedagogik asoslari	30
Axrarova Gulrux Gulamkadirovna	
Bo'lajak logopedlarda metakognitiv-dagnostik kompetentlikni rivojlantirishning xorijiy va milliy tajribasi	37
Suvankulova Shaxnoza Karimkulovna	
Ingliz tili darslarida individual va pragmatik yondashuvni amalga oshirish texnologiyalari	43
Yuldasheva Dilnoza Bobojonovna	
Talabalarining texnologik fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishning tarkibiy komponentlari	48
Kushbakova Barno Batirkulovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni joriy etishda ijtimoiy hamkorlik va jamoatchilik fikrini shakllantirish	54
Arslanova Madinaxon Mansurovna	
O'quvchi-yoshlarga axloqiy ta'lim-tarbiya berishda qoraqalpoq dostonlarining ahamiyati	59
Esemuratova Turganbike Aytmuratovna	
Talaba markazli yondashuv asosida ingliz tilini o'qitishda interaktiv metodlardan foydalanish samaradorligi	63
Narzullayeva Firuza Olimovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida 5-6 yoshdagi bolalarni kasbga yo'naltirish bo'yicha metodik xizmatni takomillashtirish	67
Rizayeva Munisxon Maxkamovna	
Generativ sun'iy intellekt vositalarining ta'lim jarayonidagi pedagogik imkoniyatlari	71
Shodiyev Azizbek Olim o'g'li	
Shaxs kamolotida psixologik salomatlikning ahamiyati va asosiy ko'rsatkichlari	76
Xolova Yulduz Erkinovna	
Zamonaviy ta'lim paradigmasida fizika fanini o'qitish: virtual va to'ldirilgan borliq hamda sun'iy intellekt texnologiyalarining integrativ metodikasi	83
Zuhriddinov Farrux Faxriddin o'g'li	
Event ta'lim texnologiyasi vositasida talabalarining o'qish samaradorligini oshirish	87
Latipova Ma'rifat Salohiddin qizi, Bo'tayeva Saodat Xudoyor qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining intellektual faolligini rivojlantirishga ta'sir etuvchi individual-psixologik omillar	90
Djurakulova Munira Suyunovna	
Ingliz tilini o'qitishda interaktiv metodlarni takomillashtirish modeli hamda ularning ta'lim samaradorligiga ta'siri	97
Narzullayeva Firuza Olimovna	
Народное творчество как великое сокровище интеллектуального воспитания	102
Матмуратова Гулистан Камалатдиновна	
Raqamli intellekt: o'quvchilarda mediasavodxonlik kompetensiyasini rivojlantirish – davr talabi	108
Nishonova Muattarxon Alisherovna, Toirova Nafisa Muzaffar qizi	

Umumta'lim fanlaridan dars samaradorligini oshirishda axborot texnologiyalaridan foydalanishni takomillashtirishning ilmiy-metodik asoslari.....	111
Toshmamatova Munisa Toshmamatovna	
Xorazm viloyatida ekoturizmni rivojlantirish istiqbollari (tumanlar kesimida).....	115
Xo'jyozova Dildora Shonazar qizi, Dusanova Sharofat Baltaboyevna	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda kreativ yondashuv asosida innovatsion tafakkur ko'nikmalarini rivojlantirishning zamonaviy yo'nalishlari.....	121
Kadirova Dildora Najadbekovna	
The Integration of Artificial Intelligence in English Language Teaching: Opportunities and Challenges	125
Moxinur Yusupova	
Pragmatik-tizimli portfolio (PTP) texnologiyasi: talabalar reflektiv tafakkurini faoliyat dalillari asosida rivojlantirish.....	131
Abdullayeva Ziroatxon Qurbanovna	
Sog'lig'ida cheklovlari mavjud bolalar jismoniy va psixologik holatini takomillashtirishda yengil atletika mashg'ulotlarining ahamiyati	136
Hikmatova Nigoraxon Hasanboy qizi	
Art badiiy ta'limning rivojida klaster yondashuvi	140
A. S. Umarov	
Simulyatsion o'yin muhitida maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy-hissiy kompetentligini shakllantirish imkoniyatlari.....	143
Turg'unova Mohinaxon Akmaljon qizi	
O'smirlarda deviant xulq-atvor shakllanishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari (empirik tadqiqot).....	150
Toshpolatova Robiya Akmal qizi	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida milliy mafkurani shakllantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish	154
Ahmadov Olimjon Shodmonovich, Esanova Mehrgul Qurbanazarovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi dizartriyaning yengil shakliga ega 6-7 yoshli bolalardagi nutq kamchiliklarini o'yin texnologiyalari asosida korreksiyalashning samaradorligi.....	159
Baxadirova Zulfizar Azimbayevna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kommunikativ va ijtimoiy-hissiy kompetensiyalarni baholashning diagnostik vositalarini tanlash va qo'llash metodikasi.....	163
Abdullayeva Munojot Muxtorovna	
Talabalarni o'quvchilarning tibbiy tashxisiga mos pedagogik yondashuvlardan foydalanishga o'rgatish usullari.....	169
Yuldashova Iroda Dilshodovna	
Uzoq muddat davolanishga muhtoj bolalar uchun ta'lim muassasalarining tashkil etilishi.....	174
Yusupjanova Shaxnoz Mirzatillayevna	

O'SMIRLARDA DEVIANT XULQ-ATVOR SHAKLLANISHINING IJTIMOYIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI (EMPIRIK TADQIQOT)

Toshpolatova Robiya Akmal qizi

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti
Psixologiya fanlari 4-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: X. A. Asqarova

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

ORCID: 0009-0004-5895-8905

Annotatsiya: Maqolada o'smirlarda deviant xulq-atvorning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari 32-umumta'lim maktabining 7-, 8- va 9-sinflarida tahsil olayotgan 50 nafar o'quvchi ishtirokida o'tkazilgan empirik tadqiqot asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda "Shaxs xususiyatlarini o'rganish" so'rovnoma va Ayzenkning o'smirlar uchun shaxs so'rovnomasidan foydalandi. Natijalar jins, yosh va sinf kesimida noparametrik statistik mezonlar orqali qayta ishlandi.

Kalit so'zlar: deviant xulq-atvor, o'smirlik davri, delikvent xulq-atvor, addiktiv xulq-atvor, agressiv xulq-atvor, autoagressiya, temperament, empirik tadqiqot.

Abstract: This article analyzes the socio-psychological features of deviant behavior formation in adolescents based on an empirical study conducted among 50 students of Grades 7, 8, and 9 at Secondary School No. 32. The "Personality Traits Study" questionnaire and the adolescent version of the Eysenck Personality Questionnaire were used. Results were processed using non-parametric statistical criteria across gender, age, and grade.

Key words: deviant behavior, adolescence, delinquent behavior, addictive behavior, aggressive behavior, autoaggression, temperament, empirical study.

Аннотация: В статье на основе эмпирического исследования, проведённого среди 50 учащихся 7-, 8- и 9-х классов общеобразовательной школы № 32, анализируются социально-психологические особенности формирования девиантного поведения у подростков. Использованы опросник "Изучение особенностей личности" и подростковый вариант опросника Айзенка. Результаты обработаны с помощью непараметрических статистических критериев с учётом пола, возраста и класса.

Ключевые слова: девиантное поведение, подростковый возраст, делинквентное поведение, аддиктивное поведение, агрессивное поведение, аутоагрессия, темперамент, эмпирическое исследование.

KIRISH

Bugungi kunda o'smirlar orasida deviant xulq-atvor ko'rinishlarining ortib borishi nafaqat psixologiya, balki butun ijtimoiy-gumanitar fanlar doirasidagi dolzarb muammolardan biriga aylandi. O'smirlik davri – shaxsning jismoniy, hissiy va ijtimoiy jihatdan tez o'zgaruvchi, shu bilan birga tashqi ta'sirlarga nisbatan eng ta'sirchan bo'lgan bosqichi hisoblanadi. Bu davrda shakllanadigan xulq-atvor modellari ko'p hollarda shaxsning keyingi hayotiga ham ta'sir ko'rsatadi.

Deviant xulq-atvorni faqat nazariy jihatdan emas, balki aniq empirik ma'lumotlar asosida o'rganish uning haqiqiy ko'lamini, yosh, jins va sinf kesimidagi xususiyatlarini obyektiv baholash imkonini beradi. Shu sababli ushbu maqolada nazariy tahlil bilan bir qatorda o'smirlar ishtirokida o'tkazilgan empirik tadqiqot natijalari taqdim etiladi.

Tadqiqotning maqsadi – o'smirlarda deviant xulq-atvorning turli ko'rinishlari (ijtimoiy shartli xatti-harakatlar, delikvent, addiktiv, agressiv va autoagressiv xulq-atvor) hamda temperament xususiyatlarining jins, yosh va sinf bo'yicha namoyon bo'lish darajasini aniqlash va tahlil qilishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Deviant xulq-atvor muammosi ijtimoiy fanlarda uzoq tarixga ega. E. Dyurkgeymning anomiya nazariyasiga ko'ra, jamiyatdagi ijtimoiy me'yorlarning zaiflashuvi shaxsda yo'nalishsizlik holatini keltirib chiqaradi va bu deviant xatti-harakatlarning kuchayishiga sabab bo'ladi.

R. Merton esa jamiyat tomonidan qo'yilgan maqsadlar bilan ularga erishish vositalari o'rtasidagi nomutanosiblikni deviatstsiyaning asosiy manbai sifatida ko'rsatadi.

O'zbek olimlaridan I.M. Xakimova deviant xulq-atvorning psixologik tabiatini, uning shaxs xarakteri va oilaviy tarbiya bilan bog'liqligini asoslab bergan.

U.A. Karakulova va hammualliflarining tadqiqotlarida oilaviy nizolarning o'smir psixikasiga salbiy ta'siri ko'rsatib o'tilgan.

Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda o'smirlar orasida deviatstsiya ko'rinishlarining kelib chiqish sabablari ijtimoiy-iqtisodiy omillar, oilaviy muhit va tarbiyadagi kamchiliklar bilan bog'liq holda ko'rib chiqilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot obyekti sifatida 32-umumta'lim maktabining 7-, 8- va 9-sinflarida tahsil olayotgan 50 nafar o'smir tanlab olindi. Sinaluvchilarning 17 nafari (34%) 7-sinf, 19 nafari (38%) 8-sinf, 14 nafari (28%) 9-sinf o'quvchilaridan iborat bo'lib, ulardan 26 nafari (52%) o'g'il bola, 24 nafari (48%) qiz bola edi. Yoshi bo'yicha sinaluvchilar 13 yoshli (16 nafar, 32%), 14 yoshli (17 nafar, 34%) va 15 yoshli (17 nafar, 34%) o'smirlarga taqsimlandi. Obyektni tanlashda o'smirlik davrining o'ziga xos psixologik murakkabligi, identifikatsiya jarayoni va ijtimoiy ta'sirlarga beriluvchanlik kabi jihatlar asos qilib olindi.

Tadqiqotning predmeti – o'smirlarda deviant xulq-atvorning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari, uning shakllanish mexanizmlari va unga ta'sir etuvchi omillardir.

Tadqiqotda ikkita diagnostik metodikadan foydalanildi. Birinchisi – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi huzuridagi Respublika tashxis markazi tomonidan ishlab chiqilgan "Shaxs xususiyatlarini o'rganish" so'rovnomasi bo'lib, u 75 ta savoldan, har biri 15 ta savoldan iborat 5 ta shkaladan tashkil topgan: ijtimoiy shartli xatti-harakatlar, delikvent xulq-atvor, addiktiv (qaram) xulq-atvor, agressiv xulq-atvor, autoagressiv xulq-atvor. Har bir savolga "ha" (2 ball), "ba'zan" (1 ball), "yo'q" (0 ball) tarzida javob beriladi, har bir shkala bo'yicha maksimal ko'rsatkich 30 ballni tashkil etadi.

Ikkinchi metodika sifatida Hans Ayzenkning o'smirlar uchun mo'ljallangan shaxs so'rovnomasi (Junior Eysenck Personality Questionnaire) qo'llanildi. Bu 60 savoldan iborat so'rovnoma orqali sinaluvchilarning ekstrovertsiya–introvertsiya va nevrotizm ko'rsatkichlari asosida temperament tipi (xolerik, sangvinik, flegmatik, melanxolik) aniqlandi.

Olingan ma'lumotlarni statistik qayta ishlashda dastlab Kolmogorov–Smirnov mezoni yordamida ko'rsatkichlarning taqsimoti tekshirildi. Barcha shkalalar bo'yicha normal taqsimot aniqlanmagani sababli ($p < 0,05$), keyingi tahlillarda noparametrik statistik mezonlar qo'llanildi: jinslar o'rtasidagi farqni aniqlash uchun Mann–Uitni mezoni, yosh va sinf omili bo'yicha farqlarni aniqlash uchun esa Kruskal–Uollis mezoni ishlatildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalarining tahlili shuni ko'rsatkichi, deviant xulq-atvorning barcha ko'rib chiqilgan shakllari (ijtimoiy shartli xatti-harakatlar, delikvent, addiktiv, agressiv, autoagressiv xulq-atvor) hamda temperament ko'rsatkichlari bo'yicha o'g'il va qiz bolalar o'rtasida statistik jihatdan ishonchli farq aniqlanmadi ($p > 0,05$ barcha shkalalarda). Shu bilan birga, o'rtacha qiymatlar tahlili ayrim tendensiyalarni ko'rsatdi: delikvent xulq-atvor ko'rsatkichi o'g'il bolalarda (28,73) qizlarga (22,00) nisbatan yuqoriroq bo'lib, bu farq statistik ishonchlilik chegarasiga yaqinlashdi ($U = 228,0$; $p = 0,064$). Bu natija o'g'il bolalarda huquqbuzarlikka moyillikning ko'proq tashqi va faol shakllarda (yo'l harakati qoidalarini buzish, bezorilik, tartib buzish) namoyon bo'lishi bilan izohlanishi mumkin, qizlarda esa bu ko'proq intizomiy xarakterdagi og'ishlarda kuzatiladi.

Yosh omiliga ko'ra o'tkazilgan Kruskal–Uollis tahlili ham statistik jihatdan ishonchli farqlarni aniqlamadi ($p > 0,05$), biroq muhim tendensiyalarni ochib berdi. Delikvent xulq-atvor ko'rsatkichi yosh ortishi bilan pasayish tendensiyasiga ega bo'ldi (13 yoshda 26,69; 14 yoshda 25,25; 15 yoshda 23,18), bu esa o'smirlarda yosh ortgani sari o'z-o'zini nazorat qilish va ijtimoiy mas'uliyat hissining asta-sekin kuchayishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Aksincha, autoagressiv xulq-atvor ko'rsatkichi yosh ortishi bilan ortib bordi (13 yoshda 22,31; 14 yoshda 24,50; 15 yoshda 28,00), bu esa katta yoshdagi o'smirlarda ichki hissiy ziddiyatlar va o'z-o'ziga nisbatan tanqidiylilikning kuchayishi bilan izohlanishi mumkin.

Sinf bo'yicha o'tkazilgan tahlilda ham statistik jihatdan ishonchli farq aniqlanmadi, biroq 8-sinf o'quvchilarida agressiv xulq-atvor ko'rsatkichi boshqa sinflarga nisbatan yuqoriroq bo'ldi (27,53), bu holat aynan shu davrda o'smirlarning emotsional keskinligi va mustaqillikka intilishining kuchayishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

9-sinf o'quvchilarida esa autoagressiv ko'rsatkichlar nisbatan yuqori (26,82) bo'lib, bu katta sinf o'quvchilarida ichki bosim va kelajakka oid tashvishlarning ortishi bilan bog'liq bo'lishi ehtimoldan xoli emas.

Temperament tahlili natijalariga ko'ra, sinaluvchilarning katta qismi xolerik (32%) va sangvinik (30%) temperament tipiga mansub bo'lib chiqdi, bu esa o'smirlik davriga xos yuqori faollik va emotsional qo'zg'aluvchanlik bilan mos keladi. Temperament ko'rsatkichlari bo'yicha ham jins, yosh va sinf kesimida statistik ishonchli farqlar aniqlanmadi, bu temperament xususiyatlarining tanlangan yosh oralig'ida nisbatan barqaror ekanini ko'rsatadi.

Olingan natijalarni umumlashtirganda, statistik jihatdan ishonchli farqlarning aniqlanmaganligi deviant xulq-atvorning demografik omillardan (jins, yosh, sinf) ko'ra ko'proq individual-psixologik xususiyatlar va oilaviy-ijtimoiy muhit bilan bog'liq ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, aniqlangan tendensiyalar – o'g'il bolalarda delikvent xulq-atvoriga nisbatan yuqoriroq moyillik, yosh ortishi bilan autoagressiv ko'rsatkichlarning ortishi va 8-sinfda agressiv xulq-atvorning kuchayishi – amaliy profilaktik ishlarni rejalashtirishda e'tiborga olinishi lozim bo'lgan muhim yo'nalishlardir (1-jadval).

Tadqiqot natijalari quyidagi jadvallarda umumlashtirilgan.

1-jadval: Sinaluvchilarning tavsifi (n = 50)

Ko'rsatkich	Guruh	Soni (n)	Foiz (%)
Sinf	7-sinf	17	34%
	8-sinf	19	38%
	9-sinf	14	28%
Jins	O'g'il bolalar	26	52%
	Qiz bolalar	24	48%
Yosh	13 yosh	16	32%
	14 yosh	17	34%
	15 yosh	17	34%
Temperament	Xolerik	16	32%
	Sangvinik	15	30%
	Flegmatik	10	20%
	Melanxolik	9	18%

2-jadval: Deviant xulq-atvor va temperament ko'rsatkichlarining jins bo'yicha taqqoslanishi (Mann–Uitni mezon)

Shkala	O'g'il (o'rt.)	Qiz (o'rt.)	U	p
Ijtimoiy shartli xatti-harakatlar	24,96	26,08	298,0	0,509
Delikvent xulq-atvor	28,73	22,00	228,0	0,064
Qaram (addiktiv) xulq-atvor	25,42	25,58	310,0	0,934
Agressiv xulq-atvor	25,65	25,33	308,0	0,925
Autoagressiv xulq-atvor	26,88	24,00	276,0	0,425
Temperament	25,38	25,63	309,0	0,952

3-jadval: Deviant xulq-atvor va temperament ko'rsatkichlarining yosh bo'yicha taqqoslanishi (Kruskal–Uollis mezon)

Shkala	13 yosh	14 yosh	15 yosh	H	p
Ijtimoiy shartli xatti-harakatlar	25,03	25,03	24,94	0,003	0,999
Delikvent xulq-atvor	26,69	25,25	23,18	0,654	0,721
Qaram xulq-atvor	24,53	26,06	24,44	0,585	0,746
Agressiv xulq-atvor	24,16	25,69	25,15	0,139	0,933
Autoagressiv xulq-atvor	22,31	24,50	28,00	1,729	0,421
Temperament	26,59	23,56	24,85	0,391	0,823

4-jadval: Deviant xulq-atvor va temperament ko'rsatkichlarining sinf bo'yicha taqqoslanishi (Kruskal-Uollis mezon)

Shkala	7-sinf	8-sinf	9-sinf	H	p
Ijtimoiy shartli xatti-harakatlar	25,47	26,63	24,00	1,553	0,460
Delikvent xulq-atvor	26,21	26,13	23,79	0,348	0,840
Qaram xulq-atvor	24,97	26,13	25,29	0,277	0,871
Agressiv xulq-atvor	24,35	27,53	24,14	0,882	0,644
Autoagressiv xulq-atvor	23,88	25,97	26,82	0,448	0,799
Temperament	28,50	22,89	25,39	1,433	0,489

Jadvallarda keltirilgan ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, barcha guruhlar bo'yicha p qiymati 0,05 dan katta bo'lib, bu deviant xulq-atvor shakllari va temperament ko'rsatkichlari bo'yicha jins, yosh va sinf kesimida statistik jihatdan ishonchli farq mavjud emasligini tasdiqlaydi. Shunga qaramay, o'rtacha ko'rsatkichlardagi tendensiyalar (o'g'il bolalarda delikvent xulq-atvorning nisbatan yuqoriligi, yosh ortishi bilan autoagressiya ko'rsatkichining ortishi, 8-sinfda agressiv xulq-atvorning kuchayishi) amaliy ahamiyatga ega bo'lib, profilaktik ishlarni tashkil etishda hisobga olinishi lozim.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan empirik tadqiqot natijalariga ko'ra, o'smirlarda deviant xulq-atvorning turli ko'rinishlari (ijtimoiy shartli xatti-harakatlar, delikvent, addiktiv, agressiv va autoagressiv xulq-atvor) hamda temperament xususiyatlari jins, yosh va sinf omillariga ko'ra statistik jihatdan ishonchli darajada farqlanmadi. Bu esa deviant xulq-atvorning shakllanishida demografik xususiyatlardan ko'ra individual-psixologik va ijtimoiy-oilaviy omillarning yetakchi rol o'ynashini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, tadqiqotda aniqlangan tendensiyalar – o'g'il bolalarda delikvent xulq-atvoriga nisbatan yuqoriroq moyillik, o'smirlik davomida autoagressiv ko'rsatkichlarning asta-sekin ortib borishi hamda 8-sinf (14 yosh atrofi) o'quvchilarida agressiv xulq-atvorning nisbatan kuchliroq namoyon bo'lishi amaliy profilaktik ishlarni yo'naltirishda muhim yo'l-yo'riq bo'lib xizmat qiladi.

Olingan natijalar asosida quyidagi amaliy tavsiyalar taklif etiladi: birinchidan, o'smirlarning psixologik holatini muntazam monitoring qilish tizimini yo'lga qo'yish; ikkinchidan, katta sinf o'quvchilarida autoagressiya belgilarini erta aniqlashga qaratilgan maxsus psixologik suhbatlar tashkil etish; uchinchidan, 8-sinf davrida agressiv xulq-atvorning oldini olishga yo'naltirilgan trening mashg'ulotlarini kuchaytirish; to'rtinchidan, jinsidan qat'i nazar, barcha o'smirlar uchun universal profilaktik dasturlarni joriy etish, chunki tadqiqot natijalari deviant xulq-atvorning barcha o'smirlar uchun teng darajada dolzarb muammo ekanini ko'rsatdi.

Kelgusi tadqiqotlarda namunani kengaytirish, turli mintaq va maktablarni qamrab olish, shuningdek, oilaviy muhit ko'rsatkichlari bilan deviant xulq-atvor o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqlikni chuqurroq o'rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Дюркгейм Э. Самоубийство: Социологический этюд. – М.: Мысль, 1994.
2. Мертон Р. Социальная структура и аномия // Социология преступности. – М.: Прогресс, 2006.
3. Xakimova I.M. Deviant xulq-atvor psixologiyasi: O'quv qo'llanma. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2013. – 155 b.
4. Karakulova U.A., Berdiyeva S.O., Ravshanova X.X. O'smirlarda deviant xulq-atvor shakllanishiga oilaviy nizolarning ta'siri. <https://newjournal.org/index.php/new/article/download/1538/1382>
5. Mamajonova Z. Deviant xulq-atvor turlari: o'z-o'zini o'ldirish, giyohvandlik, qonunni buzish va boshqalar // Modern Science and Research. – 2024. – 3(5). – B. 451–459. <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/33339>
6. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi. "Shaxs xususiyatlarini o'rganish" diagnostik testi: uslubiy material. – Toshkent, 2024. – 12-yanvar. – № 01/10-01-5. – 75 savoldan iborat.
7. Shoxiyev B.L., Ernazarov H.B. G.Yu. Ayzenkning hayoti va ijodi // Obrazovanie nauka i innovatsionnie idei v mire. – 2023. – № 22. – B. 165–169.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №7(3)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.